

SIMONA DELIĆ

Institut za etnologiju i folkloristiku, Zagreb

**ŠPANJOLSKE ROMANCE IZ KNJIGE
VOLKSLIEDER (1778./1779.) JOHANNA
GOTTFRIEDA HERDERA, IZ ZBIRKE SILVA
DE ROMANCES VIEJOS JAKOBA GRIMMA
(1815.) I NJIHOVI MEĐUKULTURNI ODJECI
U HRVATSKOJ**

U članku se propituje utjecaj Herderove zbirke *Volkslieder* (1778./1779.) i španjolskih romanci iz Grimmove zbirke *Silva de romances viejos* na hrvatsko pjesništvo XIX. stoljeća. Ti su tekstovi, u kojima su prvi put književni termini "balade" i "romance" upotrijebljeni kao sinonimi, odigrali važnu ulogu u uspostavljanju žanra književne romance u hrvatskoj romantičnoj i postromantičnoj književnosti. Utjecali su i na prevoditeljsku praksu španjolskih romanci na hrvatski. Posebna pozornost se posvećuje razmatranju objavljenih i rukopisnih tekstova hrvatskoga pjesnika slovenskog podrijetla Stanka Vraza (1810.-1851.). Članak razmatra načine ugledanja Vrazove zbirke *Glasi iz dubrave žerovinske* (1841.) na Herderovu antologiju *Stimmen der Völker in Liedern* u slijeđenju višekulturnog koncepta zbirke te u naslovu, a propituje se i sličnosti i razlike u Vrazovim i Herderovim prevoditeljskim odabirima.

Ključne riječi: književna romanca, komparativna književnost, teorija prevođenja, Stanko Vraz, Johann Gottfried Herder, Jakob Grimm

1. Uvod

O vezama Herdera i proučavanja usmenoga pjesništva postoji opsežna literatura, a tema je, čini se, još uvijek neiscrpna, otvarajući sveudilj nove

obzore mogućih kontekstâ proučavanja – o Herderu i folklorizmu,¹ nacionalizmu,² antikolonijalnom univerzalizmu itd.³ Mi smo se ove teme dotakli utoliko što se u zbirci *Volkslieder*, koja je prema V. Žirmunskom "prvi korak u komparativnom proučavanju stila i zapleta",⁴ prvi puta, prema B. Džakuli,⁵ sučeljavaju španjolske romance i tzv. morlačke balade.⁶

U kontekstu hrvatske znanosti o književnosti postoje različita mišljenja o utjecaju Herderova učenja i njegove književne prakse na pjesničke opuse hrvatskih književnika. Tako primjerice Viktor Žmegač piše:

Hrvatska recepcija Herderova stvaralaštva nije primjerena, iako se njegovo ime često spominjalo i još uvijek (u povijestima književnosti) spominje kad god je riječ o odjecima *Hasanaginice*, koju je on u Goetheovu prepjevu, učinjenom prema talijanskom, uvrstio u svoju antologiju (...). Na hrvatski prevedene su neke izvorne pjesme, dakle atipični tekstovi, dok su se povremeni publicistički osvrti na dva spomenuta najpoznatija djela temeljili, dakako, na poznavanju izvornika. U doba autorove najveće popularnosti, u epohi kasnoga prosvjetiteljstva i romantizma, u Hrvatskoj nije bilo posve adekvatnih uvjeta za obuhvatnu recepciju, a poslije, u razdoblju pozitivističke znanosti i naturalizma, smatralo se da su historiozofska djela XVIII. st. zastarjela. Svakako je neobično da je upravo Herder, kojega su na slavenskom Istoku slavili kao promicatelja slavenstva i sklada među narodima uopće, u nas doživio tako slab odjek.⁷

S druge strane, folkloristi procjenjuju da je utjecaj Herderove misli bio veći.⁸

U segmentu koji se odnosi na ono što Viktor Žmegač ističe kao "poznavanje izvornika" hrvatskih pisaca XIX. stoljeća jednoga od Herderovih

¹ Šmidchens 1999.

² Bohlman 2004.

³ Andreas Poltermann piše o Herderovu antikolonijalnom univerzalizmu 1997. Mnogostruke i raznorodne veze hrvatskog pjesništva u predromantičko i romantičko doba s njemačkim pjesništvom, pa i onim njegovim segmentom koji se odnosi na recepciju njemačke književne balade, opširno su proučene u studiji M. Gavrin 1970.

⁴ Schirmunski 1963:64.

⁵ Džakula 1968.

⁶ Ovaj rad je prerađeno poglavlje iz moje doktorske disertacije o stilu i zapletu španjolskih romanci i hrvatskih balada iz usmene tradicije (Delić 2004).

⁷ Viktor Žmegač, natuknica o Herderu za *Hrvatsku književnu enciklopediju* (u tisku). Zahvaljujem g. Velimiru Viskoviću, glavnom uredniku ovoga izdanja, na dopuštenju da citiram još neobjavljene tekstove.

⁸ Usp. Bošković-Stulli 1978. Autorica podsjeća na prijevod Herderova teksta u Gajevoj *Danic* "Slavonski puki"; na Herderov motto u knjizi Luke Ilića Oriovčanina; na njegov posredan utjecaj putem čeških i slovačkih preporoditelja.

"najpopularnijih djela",⁹ zbirke *Volkslieder*, želimo u ovome članku skrenuti pozornost na pjesnički opus Stanka Vraza (1810.-1851.).¹⁰ Čini nam se da je pjesnik interiorizirao neke Herderove postulate i poglede na usmenu književnost. Osim toga, njegov je pjesnički opus svojim utjecajem na kasnije pjesničke naraštaje i znanstvenike inicirao tradiciju upotrebe jednoga književnog termina, onoga *književne romance*,¹¹ popularnoga u hrvatskoj književnosti XIX. stoljeća, a zatim i *usmenoknjiževne romance*.¹² U ovome se članku nećemo baviti aspektima intertekstualnih veza i utjecaja Herdera na Vrazov pjesnički opus, što ostavljamo kompetentnijima od sebe, nego ćemo samo uputiti na neke paralele u koncepcijama Herderove i Vrazove antologije. No, glavna je naša intencija da se osvrnemo na sličnosti, ali i razlike, u nekim prevoditeljskim rješenjima između Vrazovih prijevoda španjolskih romanci u pjesničkoj zbirci *Glasi iz dubrave žeravinske* (1841., 1864.)² te Herderovih u literaturi opsežno proučenih prijevoda španjolskih romanci iz njegove glasovite zbirke *Volkslieder* (1778./1779.). Vrazovi prepjevi španjolskih romanci inicirali su, osim toga, ne baš čestu praksu prevodenja romanci na hrvatski, a posredno i formiranje posebnoga tipa etnografskog diskursa, koji je ustrajao i u 20. stoljeću pa sve do danas, čije su polazište kulturološke sličnosti između hrvatskih i španjolskih romanci (Miletich 1981).

2. "Antologijski zaplet" *Narodnih pjesama* i Vrazovi *Glasi iz dubrave žeravinske*

Pomišljamo kako možda i nije riječ o pukoj slučajnosti u paralelizmu koji zapažamo između naslova Vrazove pjesničke zbirke *Glasi iz dubrave žeravinske* (1841., 1862.)² i naslova posthumnoga izdanja Herderove zbirke *Stimmen der Völker in Liedern* (1807.) koje je pripremio Jacob von Müller. Naslov Vrazove zbirke mogao bi biti kulturološki prijevod Müllerova naslova, a riječ je o tipu prijevoda koji prepoznajemo i u drugim Vrazovim prevoditeljskim uracima, pa i u prepjevima španjolskih romanci. Osim toga, čini nam se kako se u naslovnu intertekstualnu referencu Vrazove zbirke upleće još jedno ključno djelo njemačkoga romantizma i "otkrića" španjolskoga narodnog pjesništva u njemačkoj kulturi. Imamo na umu djelo *Silva de romances viejos* (1815.) Jakoba Grimma, za koje je poznato da se

⁹ Žmegač ibid.

¹⁰ Rodom Slovenac, pisao je pjesme dijelom na slovenskome, glavni dio svoga opusa napisao je na hrvatskome jeziku. Pripadao je hrvatskom narodnom preporodu, tzv. ilirskom pokretu inspiriranom južnoslavenskim idejama.

¹¹ Petrović 1972.

¹² Petrović ibid.

nalazilo u Vrazovu posjedu te da ga je čitao u izvorniku.¹³ To je djelo možda također inspiriralo Vraza da svojoj zbirci dade naslov *Glasi iz dubrave žeravinske*, gdje dubrava (tj. šuma) korespondira sa "silvom", etimološki također šumom, iako silva znači i pjesničku "zbirku različitih sadržaja i tema, napisanih bez metode i reda".¹⁴ Pridjev žeravinski ortonimskog je podrijetla jer je Vraz rođen u slovenskom Cerovcu, u općini žeravinskoj, iako žerava u Akademijinu rječniku znači i plamen, ljubav. Tako se Vraz ovom svojom prvom hrvatskom zbirkom već u naslovu predstavlja hrvatskoj publici kao slovenski pisac koji svoju inspiraciju nalazi u "ilirskoj ljubavi", ali i u njemačkom romantizmu.

Vjerojatno je iz Grimmove antologije romanci Vraz preuzeo izvornike četiriju romanci – romance poznate pod naslovima *El prisionero*, *Bovalías el pagano*, *Conde Arnaldos*, ili po početnom stihu *Yo me levantara mi madre* (Kesterčanek 1917) – za svoje prepjeve od kojih će dvije romance uvrstiti u zbirku *Glasi iz dubrave žeravinske*, a dvije u zbirku *Gusle i tambura*.¹⁵ A možda upravo tom intertekstualnom referiranju na Grimma, koji je, između ostaloga, u svojem bavljenju književnošću južnih Slavena prepoznao sličnosti španjolskoga i južnoslavenskoga usmenog pjesništva (Miletich 1981),¹⁶ možemo zahvaliti utemeljenje jednoga tipa etnografskoga diskursa. Taj će tip diskursa zaživjeti i u Hrvatskoj u 19. stoljeću i nastaviti se sve do danas, a temeljit će se na prepoznavanju tipoloških i kulturoloških srodnosti hrvatskoga i španjolskoga pjesništva (usp. Miletich 1981).¹⁷

Ako je točno da u naslovu Vrazove zbirke možemo prepoznati i intertekstualnu referencu na Müllerov naslov Herderove zbirke, tada bismo mogli reći da Vrazova antologija i svoj višekulturni koncept duguje sličnoj

¹³ Kesterčanek 1917:584. Poznato je da je jedan primjerak Grimmove *Silve* Vrazu na pjesnikovu zamolbu donio iz Beča 1840. godine pisac V. Babukić (ibid.). U Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu čuvaju se i rukopisi Vrazovih bilježnica u kojima su njegovom rukom zapisane vježbe iz španjolskoga jezika, koje su zanimljiva hispanistička građa, jer se iz njih može zaključiti da se Vraz nije samo zadržao na pasivnom čitanju španjolske književnosti.

¹⁴ Usp. <http://buscon.rae.es/drae>. *Diccionario de la lengua española – Vigésima segunda edición*.

¹⁵ B. Džakula donosi podatak da je Vraz na hrvatski preveo još jednu romancu (*Yo me era mora moraima*), koja je ostala u rukopisu. Osim toga, u komentaru *Glasovima iz dubrave žeravinske* Vraz citira stihove iz još dviju španjolskih romanci: *Rosa fresca, rosa fresca* i *A fuera, a fuera Rodrigo* (Vraz 1841:132-133), a u rukopisnoj zbirci *Glasova iz dubrave žeravinske* nalaze se kao motto stihovi jedne španjolske romance (*El amor que nunca cesa*). Usp. Džakula 1968:408.

¹⁶ O recepciji Jakoba Grimma u Hrvatskoj v. natuknicu Maje Bošković-Stulli u *Hrvatskoj književnoj enciklopediji* (u tisku). Naravno, pored Grimma i Herdera na Vraza su utjecali i pjesnici slavenskoga kulturnog kruga (npr. Mickiewicz). O bogatoj Vrazovoj književnoj kulturi v. Džakula 1968.

¹⁷ O nekim aspektima toga etnografskog diskursa u Delić 1999; 2000.

zamisli Herderova "antologijskog zapleta" (usp. Suphan 1871). Pod "antologijskim zapletom" podrazumijevamo viđenje zbirke kao specifičnoga oblika pjesničkog diskursa, koji je s obzirom na svoju kompoziciju – barem nam se tako nadaje iz čitanja Suphanove interpretacije zbirke – usporediv čak i s narativnim književnim žanrovima. Herderova antologija otvara se njemačkom narodnom pjesmom, a završava njemačkom umjetničkom pjesmom; razmak između početne i krajnje točke antologije pripada pjesmama, narodnim, ali i pučkim i umjetničkim, najrazličitijih europskih i izvaneuropskih naroda. S druge strane, Vraz u "Pogovoru" svoje antologije razotkriva smjerove kojima se kretala njegova recepcija pjesničkih utjecaja, a kad je riječ o prijevodima, ponekad to i naznačuje ispod naslova pjesama. Katkad je otkriće Vrazovih književnih uzora zasluga književne znanosti: pjesnik u pogovoru zbirci samo okvirno naznačuje pjesništvo sjevernih i južnih naroda kao polazište za sastavljanje svojih balada i romanci, dok su književni znalci prepoznali odjeke konkretnih upliva i utjecaja, poput Uhlanda, Mickiewicza, Kollara i slično (usp. Drechsler 1909; Kesterčanek 1917). Tako Vrazova zbirka sadrži autorske pjesničke sastavke inspirirane slovenskim, poljskim, češkim, njemačkim i španjolskim usmenim i umjetnim pjesništvom, pa se također na svojevrsan način približava višekulturnom konceptu Herderove antologije.

Međutim, Vrazova antologija bliža je Herderovoj koncepciji antologije nego Müllerovu načinu klasificiranja pjesama. Herder se ne oslanja na etnološku klasifikaciju pjesama kakvu donosi izdanje J. von Müllera iz 1807. godine (Suphan 1871). Antologijski zaplet Herderove zbirke, slijedimo li misao B. Suphana, sastoji se u jukstaponiranju i prepletanju pjesama različitih naroda tako da jedna pjesma najavi drugu, koja preuzima i razrađuje motiv prethodne pjesme ili joj pak kontrastira temu suprotnoga predznaka (isto). Ponavljanje je postupak koji omogućuje uočavanje paralelizama među susjednim pjesmama i slijeđenje narativnoga zapleta. Dominiraju uobičajene pjesničke teme ljubavi i smrti, obiteljskih odnosa, pjesme s prevladavajućim elegičnim ugođajem, a nizanje pokušava varirati pjesme po duljini, metričkom ugođaju i tipu lirskoga subjekta (usp. Herder 1975).

Između položaja koji mnogo brojniji prepjevi španjolskih romanci¹⁸ i svega četiri hrvatske pjesme¹⁹ (odnosno, "morlačke", kako ih Herder naziva

¹⁸ Odabir 12 romanci, između 36 pjesama koje postolar iz Murcije Ginés Pérez de Hita umeće u svoje djelo *Historia de los bandos de Zegrías y Abencerrajes* (Zaragoza 1595, Cuenca 1619), otkriva da je njemački učenjak prednost davao maurskim romancama sentimentalne tematike. Zanimljivo, Herder nije odabrao stare romance koje poznaje iz različitih *Romancera*, što ih je mogao konzultirati u njemačkim bibliotekama. Njih spominje u pismima upućenima Gleimu, u kojima ga moli da mu pošalje *Cancionero General* i Góngorine romance, jasno dajući na znanje da ima uvid u *Cancionero de Romances* iz Amberesa. Usp. Zimmermann (1997:414). Za drugi volumen mijenja svoje preferencije i odabire jednu pjesmu Gila Pola i Góngorine romance (¿Qué se nos va la Pascua, mozas, qué

zajedno s Fortisom) zauzimaju u Herderovim *Narodnim pjesmama* – u tom se antologijskom zapletu, snažno prožetom prosvjetiteljskom ideologijom idealističkog univerzalizma (Poltermann 1999), može zapaziti i određena analogija. U onom segmentu antologije koji u prosvjetiteljskom duhu nastoji predstaviti *Volksgeist* (narodni duh) i *Nationalcharacter* (nacionalni karakter) na temelju prevedenih pjesama, predstavljaju Herderovi prijevodi španjolske romance i morlačke balade kao pjesništvo nastalo na kulturnim prostorima na kojima se dodiruju i prepleću kulture Istoka i Zapada s obzirom na to da te pjesme uglavnom obrađuju maurske ili turske teme.

Osim toga, činjenica je da Herder arabizme i orijentalizme iz španjolskih romanci Ginésa Péreza de Hite koji nisu udomaćeni u španjolskom tradicijskom pjesništvu naturalizira, doduše, samo tamo gdje ti arabizmi nisu uobičajeni u tradicijskom pjesništvu.²⁰ Taj orijentalistički diskurs on ipak umeće u kontekst koji dekolonizira orijentalni *štih* tih pjesama. Tako je, primjerice, španjolskim romancama koje se pojavljuju u malim sekcijama od po 2 ili 4 romance funkcija svraćanje pozornosti na varijabilnost narodnoga pjesništva i unutar pojedinačne tradicije a ne samo u komparativnom kontekstu jer se isti protagonisti provlače kroz različite romance. Ako slijedimo i dalje logiku Suphanove misli, hrvatskoj baladi *Asan-aginici*, koja je posljednja pjesma prvoga dijela antologije, pripala je uloga spajanja motiva koji se u njezinu neposrednu okružju pojavljuju u umjetničkim tekstovima, i to u odlomcima iz Shakespearea (Beutler 1957). Također, Herder u svojoj zbirci, kao i Thomas Percy u *Reliques of Ancient English Poetry* (Percy 1847), žanrovske termine *Ballade* i *Romanze* rabi kao sinonime, nižući jedne za drugima pjesme koje označava tim književnim terminima. Tako bi se moglo reći da su i Herderove španjolske romance i tzv. morlačke balade, bez obzira na svoje orijentalne teme, sastavnim dijelom koncepcije partikularističkoga univerzalizma zbirke.

se nos va la Pascua!; Sobre unas altas rocas; ¡Oh, cuán bien que acusa Alcino./ Orfeo de Guadiana!). Usp. Góngora 1985:119-122; 276-277; 291-295.

¹⁹ To su *Asanaginica* (Fortis I 1774:97), *Pisma od Sekule, Jankova netjaka, divojke Dragomana i paše Mustaj-bega* (Kačić 1988:422-426), *Pisma od Radoslava* (ibid.:164-167) te *Pisma od Kobilića i Vuka Brankovića* (ibid.:222-227). U njemačkom prijevodu: *Klaggesang von der edlen Frauen des Asan-Aga* Herder (1975:158-161). *Radoslaus* Herder (1975:283-286). *Die schöne Dolmetscherin* Herder (1975:287-290).

²⁰ Tako primjerice, dok Abenámar bezvoljno leži žalujući zbog Galianine neuzvrćene ljubavi, romanca *En las huertas de Almería* opisuje njegovu bezvoljnost stihovima "Por arrimo su albornoiz/ y por alfombra su adarga" (Pérez de Hita I 1913:36). Herder to prevodi egzotizmima jasno obilježavajući orijentalni ambijent: "Statt des Kissens sein *Albornos*./ seine Tartsche statt des Teppichs" (Herder 1975:46). Prenosi i druge riječi kojima uspijeva prenijeti lokalni kolorit izvornika: kad "dobri Sayavedra" iz romance *Río verde, río verde* pokušava pobjeći iz bitke, a za njim juri *Renegado* (Obračenik) (Pérez de Hita I 1913:312), Herder to prevodi kulturnom posuđenicom: "Hinter ihm ein Renegate" (Herder 1975:129). Ipak, samo u iznimnim slučajevima uvodi neke orijentalizme gdje ih inače nema u izvorniku. Usp. Herder 1975:35.

Romanze je književni termin koji označuje pjesme što su prema Ch. v. Zimmermannu pogodne, između ostaloga, da budu uzete kao građa za proučavanje slike Španjolske u XVIII. stoljeću (Zimmermann 1997). Kad je pak o XIX. stoljeću riječ, kad se žanr romanca afirmira u Hrvatskoj, moglo bi se reći da romance nastaju kao žanr koji je u vezi sa znanstvenom slikom kakvu romantici stječu o Španjolskoj i o jugu općenito, potiskujući dotadašnje stereotipe.²¹ Tako nam se čini da je i hrvatski književni termin romanca "prosvjetiteljsko dijete" te znanstvene koncepcije o španjolskoj kulturi.

Vraz svoju zbirku klasificira u dva dijela: skupinu od 21 balade i skupinu od 4 romance, preuzimajući od Herdera shvaćanje da je riječ o istom žanru pjesama. Vraz je svjestan da postoje različita tumačenja tih žanrova. Tako, veli Vraz u pogovoru zbirci, neki te žanrove razlikuju po tipu ispriповijedanih događaja. Tako bi balada pripovijedala "junačke", "žestoke", "zamršene" događaje, dok bi romanca ludički pripovijedala "ženske", "nježne", "jednostavne" događaje. To je tumačenje bilo i ostalo pertinentno u folkloristici kao i u znanosti o književnosti najčešće sve do danas: tumačenja koja u baladama vide pjesme koje opisuju tragične događaje, a u romancama pripovjedne pjesme sa sretnim završetkom nastavak su misli koju je na samome početku sintetizirao Vraz (usp. Petrović 1972). Neki pak, tvrdi Vraz, pjesme razlikuju samo po obliku sa čim se i pjesnik slaže s obzirom na to da se i jedan i drugi naziv rabi za isti žanr pjesama u romanskoj i u germanskoj pjesničkoj tradiciji (usp. Vraz 1841:113-114). I doista, čini se da se Vrazove romance samo formom razlikuju od pjesama iz prvoga odjeljka knjige dok su to sadržajem također uglavnom ljubavne pjesme tragičnoga ili dramatičnoga karaktera pa Vraz anticipira znanstveni folkloristički pristup tom usmeno-književnom žanru.²²

3. Vrazovi prijevodi španjolskih romanci

I interpretacija Vrazovih prijevoda španjolskih romanci upućuje na usporedbu njegove prevoditeljske tehnike s Herderovom, a pjesnik izrijekom upućuje na Herdera u svome komentaru *Glasima* (Vraz 1841:133). Herderovi su prijevodi "restauracijski", odnosno žele pjesmama vratiti njihov pučki ton, koji autor

²¹ Prema Wolfgangu Kayseru "crna legenda" o Španjolskoj je jako utjecajna u razdoblju prosvjetiteljstva. Ključne riječi koje opisuju kritiku prosvijećene Europe upućenu Španjolskoj jesu: inkvizicija, zemlje bez političke i kulturne moći, Španjolska kao kolonizatorska zemlja (ali ne i kao zemlja koja "otkriva" Novi svijet). Ljudski tipovi koji prevladavaju jesu fanatičan svećenik, gramziv konkvistador, oholo plemstvo i gospoda, skitnice. Usp. Kayser (1945:11 i d.).

²² Vjerujemo da bi i interpretacija Vrazova "antologijskoga zapleta" mogla pružiti zanimljive uvide u logiku jukstaponiranja i prepletanja pjesama inspiriranih poezijom različitih naroda, no, ovom se prigodom nećemo na nju podrobnije osvrnati. Vrazov hrvatski opus, uostalom, tek čeka kritičko izdanje, a stoga i odgovarajuću evaluaciju.

smatra izvornim oblikom pjesništva prije nego što se pjesništvo zaogrnilo umjetnim izgledom. Moglo bi se reći da Herder prevodeći izbjegava "očuđenje" (Carbonell) izvornika pokušavajući sačuvati kulturološku razliku (usp. Beutler 1957; Delić 2004:1-37). U kulturnom prenošenju njegovi "komunikacijski prijevodi" (Carbonell) nikad ne postaju "kulturni transplantati" (Carbonell) potpuno adaptirani novoj jezičnoj i kulturnoj sredini.

Vraz u pravilu za svoje malobrojne "čiste" prijevode uvijek navodi izvore. Čini to s romancom *Savjet*, koja u podnaslovu otkriva da je nastala "prema Prešernu". Od Prešerna preuzima i način bilježenja romanci u osmercima, umjesto u šesnaestercima što donosi Grimmova antologija *Silva de romances viejos*, koja se priklanja interpretaciji porijekla romanci u srednjovjekovnome epu (usp. Novak 1995:45 u d.). I u zbirci *Gusle i tambura* citira početni stih na španjolskome iz romance *El Conde Arnaldos*, koji prethodi romanci *Divna pjesma*. I za romancu *Sužanj iz Glasa iz dubrave žeravinske* Vraz u komentaru, kao i ispod naslova, otvoreno ističe da je prepjev španjolske romance (usp. Vraz 1841:114). Danas prepoznajemo da je pjesnik poput nekih drugih suvremenika (primjerice, Britanca Lockharta) prepjevao trubadursku romancu *El prisionero* (ó) (Prim. 114-114a), koja vuče porijeklo iz srednjovjekovne tradicije, a poznata je i u modernoj hispanskoj tradiciji. Herderov prijevod te romance našao se u "Dodatku", koji je Johannes von Müller objavio nakon Herderove smrti u *Stimmen der Völker in Liedern*. Doduše, Vrazov "zatočenik" nije tako stiliziran kao španjolski "zatvorenik". Nosi i bradu, koje nema u gotovo viktorijanskom zatočeniku u engleskome Lockhartovu prijevodu (Lockhart 1847:296-298). Iz naše perspektive, u Vraza je riječ o svojevrsnom restauracijskom prijevodu koji pokušava imitirati ton pjesme iz usmene tradicije južnih Slavena: junak zatočen u turskome zatvoru saznaje o smjeni godišnjih doba ljeti kada kroz tamnički otvor upadne kita djevojačkog cvijeća, a zimi kad od čete vojnika upadne gruda snijega (Delorko 1976:br. 146). U svakom slučaju, takav njegov prepjev namjerno evocira analogije s pjesništvom južnih Slavena.

Vraz u svojem prepjevu te romance, koja je jedna od najomiljenijih romanci trubadurskih pjesnika i vihuelista, kad stare romance potkraj 15. i na početku 16. stoljeća postaju moderne i u dvorskim krugovima, slijedi "političku" tradiciju iščitavanja metaforičkoga potencijala te romance. A ta "politička" tradicija iščitavanja semantičkoga potencijala pjesme, pored one amorozne, jedna je od dviju temeljnih struja glosiranja i tumačenja te romance u učenom, ali i u tradicijskom pjesništvu. Naime, Vraz proljeće opisuje stihom koji evocira kršćansku matricu "Sad kàršteni svēt uživlje/ Najsladjiu lěta slast" za razliku od amoroznog stiha izvornika "quando los enamorados van a servir al amor", a vjerno prati izvornik kad prepjevava narativne komponente

romance: motiv duga trajanja zatočeništva (dramatiziran neumjerenim rastom kose, brade i noktiju) te pokušaj bijega uz pomoć obiteljskih članova.²³

Na posljertku, iz današnje perspektive multikulturene epistemologije Vrazovo otvoreno isticanje izvora u komentaru zbirci, možda i po uzoru na Herdera, još izraženije u prepjevima dviju romanci koje donosi u zbirci *Gusle i tambura* (1845), ima funkciju demistificiranja *mitova o porijeklu*. "Bradati" Vrazov zatočenik zajedno s drugim romancama u toj zbirci prvi put nakon Vukotinovića uvodi žanr romance u hrvatsku književnost. Za razliku od balade koja postoji i u domaćoj književnosti, romanca je sa svojim asonancama karakteristična, smatra Vraz, za Španjolsku. Pri tom se, kao što je kritika zamijetila iz Vrazova komentara zbirci,²⁴ pjesnik suočavao s kritikama što uvodi inozemne književne žanrove strane duhu domaće poezije (Vraz 1841:114). Čini se da pjesnik raskrivajući svoje modele, uz oslonac na domaću folklornu matricu bogatu turcizmima, odgovara i na takve uske domoljubne primjedbe.

Utoliko je zanimljivija Vrazova autorska romanca *Bovalías el pagano*. Naime, nigdje u objavljenoj zbirci ni u popratnom komentaru pjesnik ne spominje da se i romanca *Junak Hranilović* može smatrati djelomičnim prepjevom španjolske romance *Bovalías el pagano*. Netko bi se čak mogao zapitati zašto pjesnik nigdje ne navodi izvornik dok to ne skriva kad prepjevava na slovenski istu pjesmu koju prepoznatljivo naslovljava *O Renegatu Bovaliji*. Nije li riječ o mistifikaciji, nimalo neuobičajenom postupku u onodobnoj pisanoj književnosti? Izvornik i prijevod na slovenski romance *Bovalías el pagano* čuvaju se u rukopisu koji je pjesnik naslovio *Romances españoles traducidas en esloven*, u *prijevodu Španjolske romance prevedene na slovenski* (por J. Stanko, danas pohranjenom u Hrvatskom državnom arhivu u Zagrebu). Taj se rukopis iz Rakovčeve ostavštine može datirati u 1835. godinu,²⁵ a vjerojatno nije jedini rukopis Vrazovih prijevoda španjolskih romanci na slovenski s obzirom na to da Vraz prevodi na slovenski romance još za svoga naukovanja u Grazu, kad se spremao zajedno s Miklošićem objaviti ih u antologiji svjetske poezije (Drechsler 1909:30). Odgovori koji se nadaju na pitanje zašto Vraz prešućuje španjolsku romancu

²³ Catalán, Diego. <http://cuestadelzarzal.blogia.com/2006/110502-el-prisionero.php>

²⁴ Slaven Jurić tako zamjećuje u natuknici "Stanko Vraz" za *Hrvatsku književnu enciklopediju* (u tisku).

²⁵ U rukopisu se ne nalaze prijepisi svih romanci koje je Vraz odabrao za svoje slovenske i hrvatske prepjeve; na slovenski je Vraz prepjevao mnogo više romanci, a i na hrvatski je prepjevao još neke romance koje se ne nalaze u prijepisima na španjolski u tom rukopisu; od romanci koje se nalaze u prijepisu na španjolski Vraz će za *Glase* i *Gusle* prepjevati tri romance: *Bovalías*, *El prisionero*, *Conde Arnaldos*). Rukopis je ipak zanimljiv kao svjedočanstvo Vrazova antologičarskog ukusa koji odabire uglavnom viteške i novelističke romance, kao i pjesme koje se barem u dijelu koji se tiče njegova poznavanja hrvatskog usmenog pjesništva, mogu naći u usmenoj tradiciji.

u kontekstu pojavljivanja svoje pjesme *Junak Hranilović* u zbirci *Glasi iz dubrave žeravinske* mogu biti različiti. Možda je riječ o slučajnosti, iako je nešto plauzibilnija pretpostavka da Vraz pledira za sveobuhvatnu "ilirsku filologiju", odnosno književnost, jer intertekstualne spone između njegova slovenskoga i hrvatskoga prijevoda više su nego uočljive. Da ipak nije riječ o mistifikaciji nego o vješto reinterpetiranom zapletu španjolske romance u kojem ono što je naizgled prepjev postaje autonomno književno djelo, svjedoče i nove narativne sekvence koje ne postoje u izvorniku.

U svakom slučaju, Vraz kulturološki transplantira ortonime i antroponime španjolskoga Bovalíasa, pa se moramo potruditi da iza Vrazova Asanage prepoznamo naslovnog junaka iz romance *Bovalías el pagano* (á-o) (*Prim.126*) (Grimm 1815:231-232), poznate samo iz zapisa iz XVI. stoljeća, a ne u modernoj tradiciji.²⁶ Taj je protagonist promijenio ne samo ime nego je kontekst u koji je smještena radnja pjesme potpuno prilagođen zemljovidu Dalmacije i dalmatinskoga zaleđa karakterističnog za topografiju usmene pjesme. Treba li spominjati da je i pjesnički diskurs potpuno prilagođen imitaciji formulnosti južnoslavenske i hrvatske usmene pjesme. Donosimo sinoptički pregled španjolske romance i Vrazova prepjeva u kojem pjesnik sustavno rabi asonancu koja je, prema Vrazovu mišljenju, prirodnija "slavjanskom jeziku" nego njemačkome, kako ističe u komentaru zbirke (Vraz 1841:134):

Bovalías el pagano (*Silva*)

Por las sierras de Moncayo,
vi venir un renegado:
Bovalías ha por nombre,
Bovalías el pagano.
Siete veces fuera moro,
otras tantas mal cristiano;
y al cabo de las ocho,
enganálo su pecado.
que dejó la fe de Cristo,
Mahoma ha tomado
Este fuera el mejor moro
que allende había pasado:
cartas le fueron venidas
que Sevilla está en un llano.

Romanca (*Glasi*)

Niz planinu Velebita
Jaši mučec junak snažan,
Na vitezu konju dobru
Jaši aga Asanaga.
Trikrat primi veru tursku,y
Tolikokrat i krst častan;
Nakon tretje godinice
Prevari ga luda glava,
Pa ostavi zakon krsta,la de
Prigrlivši red čitapa.
To najbolje biaše Ture,
Što jih ima Bosna slavna.
Dojde mu list knjige bele
Od Udbinje tvrda grada,
Da ima grad Senj bieli
Sred Primorja kršna, jadna,
Gnezdo kletu, gde se legu
Sokolovi od junakah,
Koji seku turske glave,

²⁶ Podaci o romanci koje smo našli na internetskoj stranici Susanne Petersen *Pan-Hispanic Ballad Project* (unos br. 1540) /<http://depts.washington.edu/> su sljedeći: 1547 Canc. de rom. s.a., f. 186; Canc. de rom. 1550, f. 196; Silva de 1550 t.I, f. 109; Prim. y Flor de romances br. 126, vol. II, str.32-33. Nije zabilježena melodija.

Arma naos y galeras
gente de a pie y de caballo:
por Guadalquivir arriba
su pendón llevan alzado.
En el campo de Tablada
su real había asentado.
con trescientas de las tiendas
de seda, oro y brocado.
Nel medio de todas ellas
está la del renegado;
encima en el chapitel
estaba un rubí preciado:
tanto relumbra de noche
como el sol en día claro (...)

(Grimm 1815:231-232).

Plene grade, robe stada,
Te udbinski kraj Udbinja
Njim u šake pade paša.-
Aga skupi silnu vojsku
Konjanikah i pešakah.
Š njom prevali planinicu,
Pade Senju upred vrata.
Trista šator' porazape
Nevezениh kitom zlata.
A sred beli tih šatorah
Dignu šator Asanaga;
Na njem zlatna jest jabuka,
Polumesec na njem strašan,
Navrh kojeg namešten je
Dragi kamen - alem sjajan,
Koj se blista sred polnoći
Kano sunce sred poldana

(Vraz 1841:85-86).

Kao što se može uočiti usporedbom španjolskog izvornika i prijevoda, ako je Bovalías "sedam puta prešao na muslimansku, i isto toliko na kršćansku vjeru", junak Asanaga "trikrat primi veru tursku,/ tolikrat i krst častan". Ako je španjolski junak "najbolji Maurin", Asanaga "to najbolje biaše Ture". A ako Bovalías prolazi "planinom Moncayo" u smjeru Seville, u hrvatskoj osmeračkoj romanci s asonancom Asanaga jaše "niz planinu Velebita" prema Senju, nekadašnjoj utvrdi kršćanskih uskoka. Bovalías je razapeo svoje šatore u polju Tablada, isto čini Asanaga u okolici Senja, a njegovi su šatori jednako dragocjeni. Bovalíasov šator ima na "kapitelu" "dragocjeni rubin" koji "jednako sjaji noću kao i danju", dok je Asanagin šator također ukrašen bogatom ornamentikom: "Dignu šator Asanaga;/ Na njem zlatna jest jabuka,/ Polumesec na njem strašan,/ Navrh koga namešten je/, Dragi kamen – alem sjajan,/ Koj se blista sred polnoći/ Kano sunce sred poldana".²⁷ A ako španjolska romanca završava sjajem rubina na šatoru, hrvatska se romanca dalje upušta, po uzoru na neke druge romance, primjerice one o Cidu Ruyu Díazu (Prim. 32), u opisivanje Asan-age kao najhrabrije senjskog junaka, dopisujući i opis megdana kršćanskog i turskog junaka te bojnog polja s bogato ornamentiranim šatorom, okruženog poraženim protivnicima.

Vrazova zbirka objavljena je u prvo doba hrvatskoga preporoda kad je to prije svega kulturološki, a ne politički projekt. No, neke ideološke konotacije se ne mogu zaobići, a posebno smo ih svjesni u primjeru "prevođenja" orijentalne religijske matrice u pjesmi *Junak Hranilović*. Vraz svoje *Glase*

²⁷ Da ovaj postupak prepjevavanja nije samo značajka prevođenja orijentalne matrice, pokazuje i prepjev jedne druge romance. Književnu prozopografiju prepjevao je Vraz u romanci koju je naslovio *Divna pjesma*, uvrstivši je u zbirku *Gusle i tambura* (1845), a koja je prepjev španjolske romance poznate pod naslovom *El Conde Arnaldos*. U ovom je prepjevu mediteranska prozopografija prilagođena lokalnom oikotipu ("bura iz Leona").

šalje u tiskaru u Hrvatsku dok je na putovanju po Sloveniji propagirajući ilirske ideje, zbog čega postaje sumnjiv austrijskim vlastima. Možda je ovaj Vrazov "prepjev" svojevrsna strategija ne bi li iskoristio španjolski primjer multikulturalizma, koji nije tip multikulturalizma Otomanskoga Carstva, kao prihvatljiv za "ilirske zemlje". Vrazova pjesnička dalmatinska topografija referira mimetički na zbilju (Velebit, Senj) slično kao što je to sa španjolskom romancom u kojoj prevladavaju andaluzijski toponimi (Moncayo, Tablada, Sevilla, Guadalquivir). Nije riječ u Vrazovim romancama o izmišljenim toponimima ili o toponimima koji ne referiraju mimetički na zbilju, kao što je često s mnogim južnoslavenskim pjesmama. Mogli bismo čak reći da Vraz, prevodeći romancu *Bovalías el pagano* hispanizira hrvatski prijevod. Taj "imaginarni prostor" mogao bi se shvatiti i kao "treći prostor" komparativne književnosti: imaginarno obogaćivanje vlastitog iskustva iskustvima drugih kultura s onu stranu kolonizatorskog odnosa između izvornika i prijevoda. A možda je Vraz imao i konkretne ideološke projekte. U svome "antologijskom zapletu" pjesnik je upravo romancama dodijelio važnu ulogu smještajući ih na kraj svoje zbirke. Svoju je pjesmu naslovio *Junak Hranilović*, imenom junaka koje nije tipično za južnoslavensko usmeno pjesništvo. Možda upravo tim imenom, tako otvorenim različitim tumačenjima pučke etimologije, ističe ili markira važnost prisutnosti španjolske habsburške krune u renesansnoj Dalmaciji i Dubrovniku.²⁸

Vjerujemo kako i Vrazovo izostavljanje referenci o "izvorima" nije inkompatibilno s onime što smo iz današnje perspektive prepoznali kao demistificiranje mitova o porijeklu. Vraz se tu dvostruko poigrava: i opet jasno raskrinkava svoju uporabu *folklorne matrice* kao u svemu ravnopravna književnog postupka autorskoga pjesništva. Ovoga puta ne navodi svoje izvore nego "kulturno transplantira"²⁹ strani tekst u hrvatsku književnost. Pritom zamućuje porijeklo izvornika, a time i ističe kako strani utjecaji mogu biti tako interiorizirani da zaboravimo da su uopće utjecaji. U tom smislu ne iznenađuje što preostale dvije romance iz *Glasa* i nisu izravni prepjevi španjolskih romanci nego Vrazovi autorski uraci kao odjeci utjecaja Prešerna ili nekoga drugog romantičkoga pjesnika. Tako sve četiri Vrazove romance iz *Glasa iz dubrave žeravinske – Savjet, Sužanj, Junak Hranilović, Zora i Bogdan* – otkrivaju čitavu paletu intertekstulanih prepletanja romance i usmenoga pjesništva, s jedne strane te pisanoga pjesništva, s druge strane, u kojem se pretakanju gubi važnost porijekla. Ta zbirka stoga potvrđuje ludički

²⁸ U to su doba već "otkriveni" Góngora, te Cervantes, kojega je Vraz čitao iako ne na španjolskom nego na francuskom, pa filološki zamah proučavanja njihovih tekstova doživljava pravi procvat – tako bi posredno možda i pledirao – ili mi to danas tako možemo iščitati – i za filološki pristup tekstu.

²⁹ Postupak ne bismo nazvali mistifikacijom s obzirom na to da ima negativne konotacije nacionalističkog presezanja u dokazivanju originalnosti pojedine tradicije.

odnos prema tekstu: autorsko upisivanje poetike usmenoknjiževnoga diskursa tragom Herdera u tekst pisane književnosti.

Na kraju, radi usporedbe s Vrazovim postupkom uporabe folklorne matrice, navodimo nekoliko zaključnih riječi o Herderovu "ponarodnjivanju" u njegovim prepjevima španjolskih romanci.³⁰ I dok Vraz, kako vidimo, ne zazire od onoga što bismo mogli nazvati "kulturnim transplantatom", Herder, iako ne izbjegava uvijek uporabu egzotizama i kulturnih posuđenica, u svojem kulturološkom prijevodu uglavnom ne poseže za "kulturološkim transplantiranjem". I dok Herder odbacuje asonancu kao neprimjerenu prirodi njemačkoga jezika, a ubacuje i opkoračenje, Vraz se, s druge strane, striktno drži ritma redaka silabičke versifikacije, iako po uzoru na Prešerna upotrebljava osmerački umjesto šesnaesteračkoga stiha, a obilato se koristi asonancom, smatrajući je osobito pogodnom za slavenski stih. Obojica uvode paralelne konstrukcije i pokušavaju imitirati formulnost španjolskoga narodnog pjesništva. Iako Herder u pravilu nikad ne ispušta u svom prijevodu stihove niti intervenira u tekst, jer njegov prijevod nije slobodni prepjev kao što je to u Percyja, tamo gdje se u izvorniku spominju brojni toponimi i lokalizmi, najradije ih izostavlja,³¹ za razliku od Vrazovih vješto prepjevanih prozopografija. Možda bismo mogli zaključiti kako su i Vrazovi i Herderovi prijevodi najbliži onomu što se u teoriji prevođenja obično naziva terminom tzv. *kommunikativskog prijevoda* (Carbonell). U toj je vrsti prijevoda svaka podudarnost između izvornika i prevedenoga teksta podređena cilju ili svrsi prijevoda. A kad je riječ o cilju njihova prijevoda, on se može prepoznati u restauraciji tona narodnoga pjesništva za učenu publiku, naviknutu dotad na drugu vrstu pjesništva (usp. Rölleke 1975). Vraz, osim toga, uvodi novi žanr u hrvatsku književnost pred publikom koja ima i kritičkih primjedbi prema takvoj njegovoj praksi.

Možda bismo na temelju iznesenoga mogli zaključiti kako i Herder i Vraz, bez obzira je li riječ o stvarnim utjecajima ili intertekstualnim prepletanjima, stavljaju na lice svojih subjekata "antologijskoga zapleta" krinku, a to čine naočigled svojih čitatelja jer razotkrivaju svoje izvore, vjerojatno i zato da bi prepoznavanje Drugoga (stranoga ili domaćega) bilo što učinkovitije. Ravnoteža između postupaka tzv. familijarizacije i očuđenja (Carbonell)

³⁰ Opširnije smo o tehnikama Herderova prevođenja pisali u Delić 2004.

³¹ Tako će, primjerice, Maurin koji se ženi nevjernom Zaidom ostati u prijevodu bez pokoje titule. I dok je u izvorniku opisan stihovima "Y aquella noche se casa/ Con un moro feo y torpe/ Porque es Alcayde en Sevilla./ Der Alcazar y la Torre", u Herderovu prijevodu njegove su titule donesene u skraćenom izdanju: "Und in dieser Nacht vermählet/ Sie sich einem schlechten Mohren./ Weil er reich und in Sevilla/ War Alcaide von Alcazar". Usp. Percyjev prepjev koji je sličan Herderovu: "She that night, seduc'd by riches/ Yields herself in nuptial bonds/ To the sordid old Alcayd,/ Which in proud Seville commands". Citirani stih dio je jedne od romanci koje su ušle u Percyjev izbor za antologiju *Ancient songs chiefly on maorish subjects*, koje Percy neće nikad objaviti i koje će biti objavljene tek u XX. stoljeću. Usp. Beutler 1957.

izvornika u Herdera i Vraza, naglašena i bilješkama koje ponekad prate njihove prijevode, čini se da nije samo intuitivni postupak. Vraz je, k tomu, i u postupku zamućivanja porijekla svojih tekstova krenuo, mogli bismo reći, tragom Herdera: prosvjetiteljsko "pripitomljavanje" egzotičnog Drugog (stranog, seoskog, Sebe) postalo je sastavnim dijelom Drugoga u čitateljskog subjekta, koji će nakon Herdera, Vraza i mnogih drugih pjesnika prigrliti "mladi" književni žanr romance, što nam se i danas može učiniti privlačnim.

NAVEDENA LITERATURA

- Beutler, Gisela. 1957. *Thomas Percy's spanische Studien: Ein Beitrag zum Bild Spaniens in England in der zweiten Hälfte als 18. Jahrhunderts*. Bonn: Rheinische Friedrich Wilhelms-Universität.
- Bohlan, Philip V. 2004. *The Music of European Nationalism: Cultural Identity and Modern History*. Santa Barbara, California - Denver, Colorado - Oxford, England: ABC Clio.
- Bošković-Stulli, Maja 1978. "Usmena književnost". U *Usmena i pučka književnost*. Zagreb: Liber - Mladost, 7-353, 641-651. [Povijest hrvatske književnosti, knjiga prva]
- Bošković-Stulli, Maja. [u tisku]. "Grimm, Jakob i Grimm, Wilhelm". U *Hrvatska književna enciklopedija*. Zagreb: Leksikografski zavod "Miroslav Krleža".
- Carbonell i Ovidi Cortés. 1999. *Traducción y cultura: de la ideología al texto*. Salamanca: Ediciones Colegio de España.
- Catalán, Diego. <http://cuestadelzarzal.blogia.com/2006/110502-el-prisionero.php>
- Delić, Simona. 1999. "The Poetics of the Domestic Internationalism in the Comparative Research into Croatian Narrative Poem: The Balkan Ballad, the Mediteranean Folklore Horizons". *Narodna umjetnost* 36/1:253-268.
- Delić, Simona. 2000. "Strategies of Internationalism in Croatian Ballad Scholarship: The Balkan Ballad, Mediterranean Horizons". U *Bridging the Cultural Divide: Our Common Ballad Heritage; Kulturell Brücken: Gemeinsame Balladentradition*. Sigrid Rieuwerts i Helga Stein, ur. Hildesheim - Zürich - New York: Georg Olms Verlag, 72-83.
- Delić, Simona. 2004. *Žanr balade na Mediteranu: književnoteorijski i književnoantropološki aspekti hrvatske i španjolske usmene tradicije u 20. stoljeću*. IEF rkp 1859.
- Delorko, Olinko. 1976. *Narodne pjesme otoka Hvara: prema zapisima osmorice sabirača Matice hrvatske u devetnaestom stoljeću*. Split: Čakavski sabor.
- Diccionario de la lengua española – Vigésima segunda edición. <http://buscon.rae.es/drae>

- Drechsler, Branko. 1909. *Stanko Vraz: Studija*. Zagreb: Matica hrvatska i slovenska.
- Džakula, Branko. 1968. *O književnoj kulturi Stanka Vraza* (Poseban otisak iz knjige Građa za povijest književnosti hrvatske, knjiga 29). Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti.
- Fortis, Alberto. 1774. *Viaggio in Dalmazia I-II*. Venezia.
- Gavrin, Mira. 1970. "Pjesništvo narodnog preporoda u odnosu na njemačko i austrijsko pjesništvo". U *Hrvatska književnost prema evropskim književnostima: Od narodnog preporoda k našim danima*. Aleksandar Flaker i Krunoslav Pranjić, ur. Zagreb: Liber, 51-119.
- Góngora, Luis de, 1985. *Romances*. Antonio Carreño, ur. Madrid: Cátedra, Letras Hispánicas.
- Grimm, Jakob. 1815. *Silva de romances viejos*. Vienna: Jacobo Mayer y Comp.
- Herder, Johann Gottfried. 1975. 'Stimmen der Völker in Liedern'. U *Volkslieder*. Zwei Teile 1778/1779. Heinz Rölleke, ur. Stuttgart: Philipp Reclam Jun.
- Jurić, Slaven. [u tisku]. "Vraz, Stanko". U *Hrvatska književna enciklopedija*. Zagreb: Leksikografski zavod "Miroslav Krleža".
- Kačić Miošić, Andrija i Matija Reljković. 1988. *Razgovor ugodni naroda slovinskoga: Satir iliti divji čovik*. Josip Vončina, ur. Zagreb: Sveučilišna naklada Liber.
- Kayser, Wolfgang. 1945. *Die iberische Welt im Denken J. G. Herders*. Hamburg: Ibero-amerikanisches Institut/ Verlag Conrad Behre.
- Kesterčanek, Vladimir. 1917. "Vrazove balade i romance". *Nastavni vjesnik* 25:577-593.
- Lockhart, J. G. 1847. *Ancient Spanish Ballads: historical and romantic*. Londres: George Routledge & Sons, Ltd. - New York: E. P. Dutton & Co.
- Miletich, John S. 1981. "Hispanic and South Slavic Traditional Narrative Poetry and Related Forms: A Survey of Comparative Studies (1824-1977)". U *Oral Traditional Literature: A Festschrift for Albert Bates Lord*. John Miles Foley, ur. Columbus, Ohio: Slavica Publishers, 375-389.
- Novak, Boris A. 1995. *Oblika, ljubezen jezika: Recepcija romanskih pesničkih oblik v slovenski poeziji*. Maribor: Založba obzorja.
- Percy, Thomas 1847. *Reliques of Ancient English Poetry: Consisting of Old Heroic Ballads, Songs, and Other Pieces of Our Earlier Poets; Together with Some Few of Later Date, I-III*. London: Henry Washbourne.
- Pérez de Hita, Ginés. 1913. *Guerras civiles de Granada. Primera parte. Reproducción de la edición príncipe del año 1595*. Paula Blanchard-Demouge, ur. Madrid: Imprenta de E. Bailly-Baillière.
- Petersen, Susanne. *Pan-Hispanic Ballad Project*. /<http://depts.washington.edu/hisprom/>
- Petrović, Svetozar. 1972. *Priroda kritike*. Zagreb: Liber.

- Poltermann, Andreas. 1997. "Antikolonialer Universalismus: J. G. Herders Übersetzung und Sammlung fremder Volkslieder". U *Übersetzung als Repräsentation fremder Kulturen*. Doris Bachmann-Medick, ur. Berlin: Schmidt (Göttinger Beiträge zur internationalen Übersetzungsforschung), 217-259.
- Rölleke, Heinz. 1975, "Nachwort". U 'Stimmen der Völker in Liedern'. *Volkslieder. Zwei Teile 1778/1779*. Stuttgart: Philipp Reclam Jun, 463-496.
- Schirmunski, V. M. 1963. *Johann Gottfried Herder: Hauptlinien seines Schaffens*. Berlin: Aufbau-Verlag.
- Semprini, Andrea. ²2004. *Multikulturalizam*. Beograd: Clio.
- Suphan, B[ernhard]. 1871. "Herders Volkslieder und Johann von Müllers 'Stimmen der Völker in Liedern'". *Zeitschrift für Deutsche Philologie* 3:458-475.
- Šmidchens, Guntis. 1999. "Folklorism Revisited". *Journal of Folklore Research* 36/1, January - April:51-70.
- Vraz, Stanko. 1841. *Glasi iz dubrave žeravinske*. Zagreb: [s.n.].
- Vraz, Stanko. 1845. *Gusle i tambura*. Prag: [s.n.].
- Wolf, Fernando José i Conrado Hofmann. 1899. *Antología de poetas líricos castellanos (tomo VIII). Romances viejos castellanos (Primavera y flor de romances)*. Marcelino Menéndez y Pelayo, ur. Madrid: Librería de Hernando y Compañía.
- Zimmermann, Christian von. 1997. *Reiseberichte und Romanzen: Kulturgeschichtliche Studien zur Perzeption und Rezeption Spaniens im deutschen Sprachraum des 18. Jahrhunderts*. Tübingen: Max Niemeyer Verlag.
- Žmegač, Viktor. [u tisku]. "Herder, Johann Gottfried". U *Hrvatska književna enciklopedija*. Zagreb: Leksikografski zavod "Miroslav Krleža".

SPANISH ROMANCES FROM JOHANN GOTTFRIED HERDER'S
BOOK *VOLKSLIEDER* (1778/79), JAKOB GRIMM'S (1815)
COLLECTION *SILVA DE ROMANCES VIEJOS*, AND THEIR
INTERCULTURAL ECHOES IN CROATIA

SUMMARY

The article explores the influence of Herder's collection "Volkslieder" (1778/79) and Spanish ballads of Jakob Grimm on Croatian literature of XIXth century. These texts in which for the very first time the literary terms of "Ballad" and "Romance" are used as synonyms played an important role in establishing the genre of literary romance in Croatian Romantic and Posromantic literature. They also influenced the translation practice of Spanish ballads into Croatian. Special attention is paid to the consideration of published and manuscript texts of Croatian poet of Slovene origin Stanko Vraz (1810-1851). The article shows how the Vraz's collection "Glasi iz dubrave žeravinske" (Voices for the Woods of Love, 1841) follows the example of Herder's collection "Stimmen der Völker in Liedern" in its multicultural concept as well as in the title of the collection.

Keywords: literary romance, comparative literature, translation theory, Stanko Vraz, Johann Gottfried Herder, Jakob Grimm